

Recerca

Les mudes lingüístiques dels joves catalans**Autors**

Joan Pujolar
Isaac González
Roger Martínez

Universitat Oberta de Catalunya

L'article proposa una anàlisi del canvi lingüístic dels joves catalans a partir del concepte de "mudes lingüístiques". Els autors exposen el concepte, el relacionen amb el canvi lingüístic i analitzen contextos com l'escola, l'institut, la universitat, les primeres feines i l'esfera privada.

Estem força acostumats a mesurar els usos lingüístics de moltes maneres, especialment a obtenir mapes o gràfiques sobre la presència relativa del català i del castellà a Catalunya en moments concrets. En canvi, sabem ben poc de les "trajectòries" lingüístiques dels catalans i dels canvis que experimenten en el seu comportament lingüístic al llarg de la vida. Aquests canvis és el que anomenem *mudes lingüístiques*, i són el tema central d'aquest article. Presentem alguns aspectes dels resultats d'un estudi sobre llengua i joves realitzat per la UOC per encàrrec de la Secretaria de Política Lingüística i per l'Observatori de la Joventut de la Generalitat de Catalunya (Benito *et al.*, 2009)¹. L'estudi combina l'anàlisi quantitativa de les dades de diverses enquestes amb l'anàlisi qualitativa de dades obtingudes a partir d'entrevistes i debats de grup. Les enquestes en què s'ha basat són l'Enquesta als joves de Catalunya 2002 i 2007 (EJC02 i EJC07) i l'*Enquesta d'usos lingüístics 2003* (restringida als menors de 35 anys). Les entrevistes i debats de grup s'han realitzat especialment per a aquest treball: han estat 15 debats de grup i 25 entrevistes en profunditat, amb un total de 102 participants d'entre 16 i 35 anys.

Per què parlem ara de "mudes lingüístiques" i no ho hem fet abans?

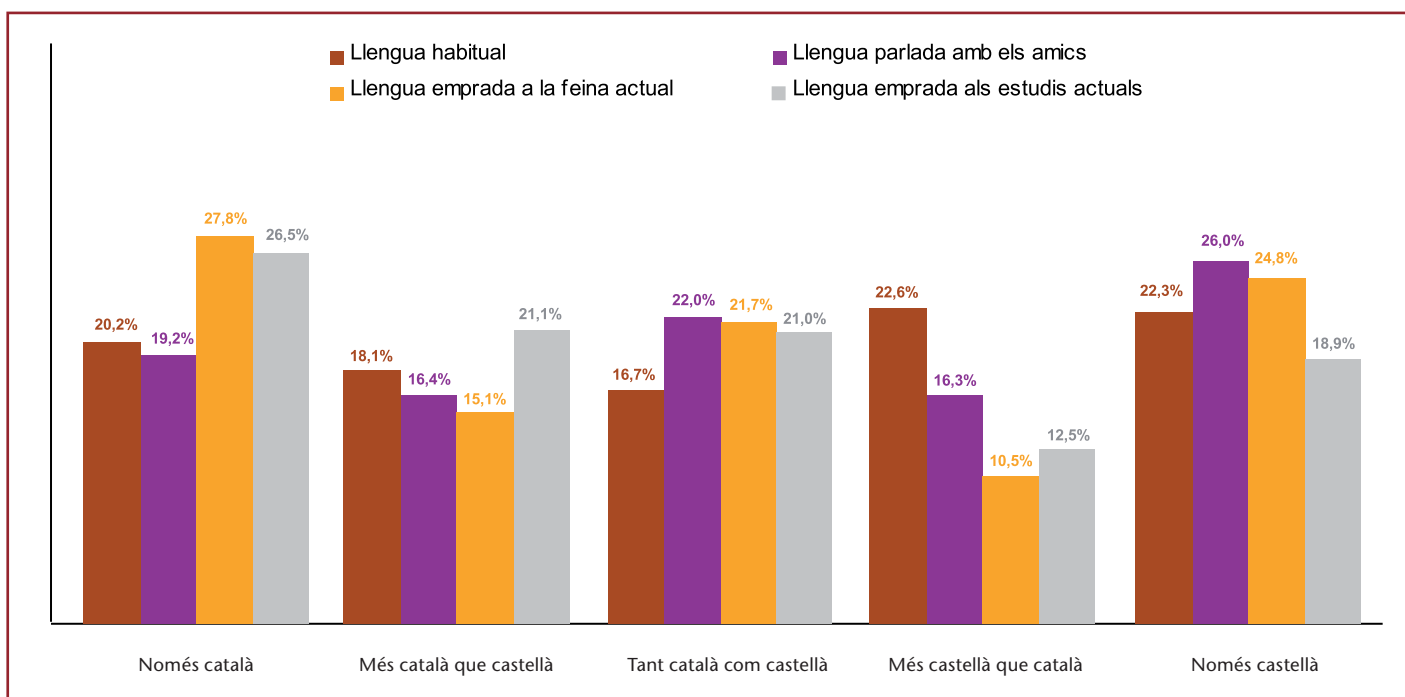
Per bé que una bona colla d'estudis han explorat les experiències i les pràctiques bilingües dels catalans, la major part d'estudis de caràcter general s'han centrat simplement a mesurar i comparar el pes del català i del castellà a la societat catalana. Aleshores, per tal de veure com evolucionava la situació només es podien comparar els resultats de censos i enquestes en moments diferents, amb uns resultats poc aclaridors. Així, la comparació entre persones que declaraven tenir el català com "la seva llengua" a la regió metropolitana disminuïa lleugerament (de 35,8 a 33,2 %) en favor dels "bilingües" entre el 1990 i el 2000, mentre que el castellà es mantenia (Subirats, 2002). Més enllà de donar aires als pessimistes, aquests estudis no ajudaven gaire a entendre què passava amb les llengües a casa nostra. En aquesta mateixa revista, Joaquim Torres (2002) ja constata que les dades no permetien trobar cap explicació plausible a les variacions: ni sobre la base de l'impacte de les generacions més joves ni de la immigració.

1. BENITO, R. i GONZÁLEZ, I. (2009) Intensitat i caracterització de la segregació a l'escola catalana en clau lingüística, per Ricard Benito i Pérez i Isaac González i Balletbò. Noves s-l. Hivern 2009. <http://www6.gencat.cat/llengua/noves/hemeroteca/index.htm>

Per altra banda, hem de constatar que molts estudis es basen en pressupòsits implícits sobre el que constitueix la identitat catalana i el que significa ser catalanoparlant. El cas més evident és pressuposar que la llengua “pròpia” dels enquestats (o “la seva llengua”) equival, o hauria d’equivaler, a ús lingüístic. Per això s’ha anat introduint els darrers anys la noció “llengua habitual”, que en principi hauria de ser més descriptiva i menys subjectiva. Si mirem els resultats de l’enquesta sobre els usos lingüístics a Catalunya del 2003, veurem que aquesta llengua d’identificació i la llengua d’ús habitual no coincideixen. En joves d’entre 15 i 34 anys, el català és la llengua d’identificació del 44,3 %, i l’habitual, del 38,3 %; mentre que per al castellà les xifres són, respectivament, del 46,8 i el 43,8 %.

Ara bé, aquests resultats també poden resultar enganyosos. Ens poden portar a pensar que els autoidentificats catalanoparlants tendeixen a utilitzar més el castellà en la vida real que els castellanoparlants. Però si mirem una altra dada, la “llengua d’origen”, resulta que ens porta a pensar el contrari: el 36,8 % parla o parlava català de petit a casa i el 55,1 % castellà. Aleshores, es miri com es miri, resulta que els joves s’identifiquen amb el català i l’utilitzen sensiblement més del que pertocaria segons l’origen familiar de la majoria de la població. De totes les dades que hi ha, aquesta és, de fet, la més clara i contrastada, i mostra un important avenç de l’ús del català i de la identificació amb el català que compensa la reculada demogràfica d’allò que tradicionalment hem entès que eren els “catalanoparlants” i precisament en les generacions més joves.

Davant d’aquests resultats contradictoris, cal constatar que probablement ens estem perdent la part més substancial del panorama sociolingüístic català. Més enllà del nombre de gent que entén, parla o escriu les dues llengües, que s’identifica amb l’una i/o l’altra o que la/les parla habitualment, hi ha multitud d’històries i trajectòries vitals que no encaixen amb aquestes etiquetes. Ho podem observar de manera més clara a la gràfica 1.

Gràfica 1. Usos lingüístics a diferents camps socials. EULC03. Joves de 15 a 34 anys.

Aquestes dades s’han construït a partir de preguntes que fugen de les categoritzacions identitàries i incideixen en l’element descriptiu, tot demanant als enquestats que calculin la proporció aproximada d’ús de les llengües en els diversos àmbits. La “llengua habitual” s’ha calculat no a partir de declaracions directes, sinó en funció d’aquestes descripcions. Com veiem, si agrupem els tres

perfiles del centre es fa evident que la major part de la població catalana combina l'ús de les dues llengües en la seva vida ordinària. Això implica dues coses: a) que les descripcions que pretenen separar netament els parlants d'una llengua i l'altra distorsionen significativament la realitat lingüística del país; i b) que darrere aquestes categoritzacions tradicionals hem passat molts anys per damunt, hem ignorat o hem esborrat milers d'històries i experiències d'aprenentatge, de decisions, negociacions i canvis, de pors i descobertes, en fi, de vivències a través de i en companyia de les llengües.

La resposta a la pregunta, a la doble pregunta que encapçala l'apartat, és doncs complexa. Vist en perspectiva, hom diria que ens interessava menys saber què passava amb la llengua que no pas què passava amb una determinada manera d'entendre i de viure la catalanitat: quants "érem", si anàvem "a més" o "a menys", si els d'"aquí" es passaven "allà" o viceversa. En aquest sentit, investigar les mudes lingüístiques obliga a un canvi de perspectiva i potser a veure el país d'una altra manera. No tan sols adoptem un punt de vista més diacrònic pel fet de tenir en compte els canvis biogràfics en els usos lingüístics, sinó que també assumim que les etiquetes que pengem als individus són més relatives, contingents, provisionals i, en conseqüència, més diverses i disperses. Un cop assumit això, també podem respondre a la pregunta negativament. Al capdavant, si el projecte de la normalització comportava la generalització del coneixement i de l'ús del català, no parlàvem d'un procés de canvi? I aleshores, no és lògic voler saber "qui" realitza o pateix aquest canvi, "com" el fa o el gestiona, "on", "quan" i "per què"? L'estudi de les mudes lingüístiques és una de les maneres de fer aflorar aquesta realitat ignorada. No és, ni molt menys, l'única.

Moments de canvi lingüístic

La noció de muda ens remet a la idea de canvi en l'aparença o en les característiques d'un ésser viu, normalment com a fet normal del cicle vital. Hi ha animals que muden la pell i arbres que muden la fulla. La forma reflexiva s'aplica socialment a canvis de residència o d'aparença: la gent es muda, o es mudava, els diumenges o per anar a algunes celebracions. Per a nosaltres, la muda lingüística pot tenir una mica de tots aquests sentits: hi pot haver canvis molt substancials i duradors de llengua i d'identificació; però també hi ha canvis més lligats a moments i contextos concrets. Canviar la manera de parlar és una experiència normal i quotidiana, i acompanya les múltiples maneres amb què les persones opten per presentar-se i projectar-se davant dels altres. Canviar de llengua és una part d'aquesta gestió diària de la identitat social. Molts d'aquests canvis, però, no criden l'atenció pel fet de ser obvis i rutinaris, perquè són coherents amb la manera com la persona es comporta i s'espera que es comporti. Així, a Catalunya moltes persones canvien de llengua sovint i això és rebut i percebut com una cosa normal i no digna de comentari. Per contra, quan la persona canvia la manera com té organitzades les seves tries de llengua, això sí que pot ser percebut com un canvi, ser comentat, aprovat o censurat, recordat o explicat. El que anomenem *mudes lingüístiques* és bàsicament aquesta darrera mena de canvi: una persona que adopta l'ús social d'una llengua que fins aleshores no parlava, o una persona que canvia la llengua que parlava amb coneguts o en contextos concrets, o una persona que canvia les regles a partir de les quals decidia quina llengua parlava en determinades situacions.

En les biografies de pràcticament tots els catalans podem trobar-hi moments de muda lingüística, que en la gran major part dels casos es concentren en una llista relativament reduïda: a) l'accés a l'escola bressol o primària, b) l'ingrés en un institut d'ensenyament secundari, c) l'accés a la universitat, si és el cas, d) l'inici de la vida laboral, i, en un altre ordre de coses, e) l'establiment d'una relació de parella, i f) el naixement del primer fill. Prenem com a punt de partida l'anomenada *llengua d'origen* que abans esmentàvem, que és l'àmbit on el bilingüisme és més excepcional (només d'un 11,4 %). Cal precisar també que tant les enquestes esmentades com els testimonis entrevistats ens donen poques dades d'un fenomen recent i molt important: la immigració. Cal

tenir present, en tot cas, que per a la gran majoria de joves la presència de gent en el seu entorn social que no parlava ni català ni castellà en família ha estat un fenomen excepcional i que només es pot començar a estudiar i mesurar a partir d'ara.

La llengua de l'escola i les llengües a l'escola

A partir d'unes llars majoritàriament monolingües, la guarderia i l'escola són el primer àmbit on algunes persones entren en contacte diari amb "l'altra llengua" i s'inicia un aprenentatge que, en la major part dels casos, es perd en la memòria. Per a molts castellanoparlants d'origen, l'educador o la mestra és l'única figura que li parla en català i amb qui parla aquesta llengua.

La gran majoria d'entrevistats presenten aquest període infantil com un entorn molt monolingüe, fet que no es correspon del tot amb el mapa sociolingüístic català, on els parlants de totes dues llengües es combinen arreu del territori en proporcions diferents. Més enllà del fet que la memòria d'aquest període és poc fiable, una possible explicació la trobaríem a l'estudi d'Alegre *et al.* (2007)², que constaten que la tria d'escoles que fan els pares sovint porta a separar classes socials i, de retop, els parlants d'una llengua i l'altra. Sigui com sigui, sovintegen les explicacions segons les quals al barri o al poble d'origen "tothom" parlava castellà (en molts indrets de l'àrea metropolitana de Barcelona) o català (sobretot, en pobles i viles de la Catalunya interior). En conseqüència, els entrevistats expliquen que tots els nens, amb els companys, parlaven únicament la llengua del barri o del poble, independentment de la llengua de l'escola. Això implica també que, per a molts catalanoparlants d'origen, el primer contacte habitual amb el castellà és més tardà, coincidint amb l'inici de l'assignatura de castellà.

En aquest context, detectem unes poques mudes entre els nens que parlaven una llengua diferent de la que dominava àmpliament en el seu entorn local de petits. En aquests casos, les persones adopten ràpidament l'ús social de la llengua dominant entre els companys d'escola: castellanoparlants que adopten l'ús del català, i viceversa. Aquí es donen casos en què els nens fins i tot introdueixen l'altra llengua per parlar amb els germans i a vegades amb els pares, per bé que més tard solen recuperar la d'origen. Aquests parlants excepcionals de l'altra llengua sovint esdevenen invisibles com a tals pels seus companys, com ho mostren aquests testimonis:³

Boe: ella amb els seus pares parlava català · però amb la resta de la gent · és la única que recordo que era catalanoparlant.

Bb: amb tu es dirigien en català fora · si els podies conèixer de fora de classe i era amb català amb tu · per tant tu no sabies que amb els seus amics parlaven en castellà

L'institut: descobertes i antagonismes

El pas a l'ensenyament secundari sol comportar una diversificació més gran de la població escolar: es troben persones procedents de pobles i barris diferents i que poden utilitzar les llengües de

2. ALEGRE, M.A., BENITO, R., i GONZÁLEZ, I. (2007). "Procesos de segregación y polarización escolar: la incidencia de las políticas de zonificación escolar" a Profesorado. Revista de currículum y formación del profesorado. Universidad de Granada.

3. Les citacions d'entrevistes i debats de grup estan redactades en forma de transcripció simplificada i sovint no segueixen les convencions habituals de puntuació, sintaxi i ortografia. El punt volat és una pausa de menys d'1 segon en l'enunciat. 2 punts són un segon, 3 dos segons.

maneres diferents. En aquest context, es produeixen mudes d'ordre divers. Alguns catalanoparlants i castellanoparlants d'origen que estaven en minoria a l'escola primària poden recobrar i visibilitzar l'ús de la seva llengua familiar (a vegades, amb la sorpresa dels seus companys).

Bb: *al <TAL ESCOLA> era impensable que algú parlés en castellà*

F: *hosti[!] · a la meua classe no hi havia ningú que parlés en castellà[!]*

Bb: *a la meua tampoc*

F: *i quan vaig anar a l'institut vaig pensar · on has anat[!/?]*

Bb: *jo també*

En aquest període és quan sorgeixen els antagonismes propis de la cultura juvenil, en què el fet de parlar una llengua pot marcar la pertinença a un sector o grup determinat, o es pot articular amb discursos polítics i gustos musicals. Apareixen els "independentistes" i els "fatxes" i múltiples altres etiquetes que, especialment en el context metropolità, remetent a la percepció de les diferències socials entre els parlants d'una llengua i l'altra:

Dn: *antes no me gustaba mucho o · también por cuando crecemos o cuando somos jóvenes mmm normalmente los catalanes son un poco así pues bordes · o estirados o nos tratan mal por hablar en castellano parece que somos todos, que tenemos una neurona o algo así*

Wa: *con diez años se catalogaba mucho el castellano-tonto*

És el moment en què apareix també el sector que opta per negar-se a parlar català, en alguns casos dins la mateixa classe de llengua catalana. És probable que molts d'aquests casos es donin en persones que havien parlat català en alguns períodes amb els professors, per bé que els entrevistats deixen aquest punt sense aclarir. Es tractaria per tant, tècnicament, d'una muda cap a un posicionament lingüístic més inflexible. No hi ha testimonis de catalanoparlants d'origen que facin el mateix, per bé que en aquest període s'inicien també les actituds de manteniment del català; però aquestes no es manifesten a la classe de castellà, sinó en relacions informals entre els mateixos joves.

Per altra banda, aquest és també un moment en què un sector de castellanoparlants d'origen amb vocació acadèmica aprofiten la presència de catalanoparlants i s'inicien en l'ús social del català. Són persones que ja s'han acostumat a parlar català amb el professorat. Aprofiten que fan coneixences noves i adopten estratègies per evitar que els responguin en castellà:

Teu: *jo per exemple a l'institut quan comences a relacionar-te amb gent molta gent que parla català i hi ha persones que canvien eh[?] et comencen a parlar en castellà · i jo en aquell moment vaig optar per dir que no canviessin · que jo volia practicar més el català*

Entr: *els hi vas explicitar així[?]*

Teu: *sí · i llavors ja · bueno després de la primera setmana de classe et parlaven en català i seguia parlant en català*

Aquesta voluntat d'obrir un espai cap a l'altra llengua els pot portar a situacions inicialment no previstes, com el fet de parlar català amb persones de llengua familiar castellana:

Su: *sí o sigui catalanoparlants · de família totes castellanes i entre nosaltres ens parlem en català*

Entr: *i com com va ser això[?]*

Su: *tothom s'ho pregunta · va ser ens vam conèixer així i això que passa que quan coneixes algú [...]*

Su: *sí elles anaven a una escola pública i elles ja feien les assignatures en català jo venia de fer-les en castellà i l'entorn i tot era propici pel castellà no pel català · i després ens vam trobar i ja et coneixes parlant català i ja continues amb un idioma · llavors vas parlant et vas coneixent i això i dius: osti mi padre es de no sé donde mi padre tal i et sobta no[?] però és així*

El primer gran canvi: de l'institut a la universitat

L'accés a la universitat (per a les persones que hi van) és una experiència força més generalitzada de canvi en matèria d'usos lingüístics: per als catalanoparlants d'origen, per l'àmplia presència del castellà en la docència i entre l'estudiantat, que sovint no era tan gran en el lloc d'origen; per als castellanoparlants, la nombrosa presència de catalanoparlants és habitualment viscuda com l'oportunitat d'entrar en contacte amb persones que parlen aquesta llengua en el dia a dia i fora del context de la docència. En aquest moment, desapareixen també les visions antagòniques que trobàvem en el període secundari. Així, l'opció de mantenir l'ús del català al mínim ja s'explica d'una altra manera:

G: *yo a lo mejor sí · hablo más catalán que antes · yo antes lo hablaba súper mal y lo había estudiado toda la vida igualmente pero era de no utilizarlo que no-*

Entr: *no te sentías cómodo*

G: *la pronunciación y todo eso se me notaba un montón que no lo hablaba y ahora no sé · yo creo que es más por respeto o por yo qué sé*

En tot cas, entre els castellanoparlants d'origen la universitat és un entorn que invariablement s'associa amb una presència del català en l'àmbit social força superior o molt superior a la que estaven acostumats als barris i centres educatius d'origen. De fet, no en va el 55 % dels joves titulats o amb estudis universitaris són parlants habituals de català, mentre que el 30 % ho són de castellà, i només el 9 % parlen poc o gens català (EJC02). En aquest context es produeix de forma generalitzada una muda cap a l'adopció del català com a llengua d'ús social, que pot comportar un ús més o menys intens del català segons les circumstàncies (ja que aquesta muda consisteix, bàsicament, a adoptar el català amb aquells que són identificats com a catalanoparlants).

Km: *sí · tenia alguna persona · algun amic o alguna persona que parlava català però molt restringit a · a àmbits específics o a moments concrets · i bueno · a la universitat ja vaig conèixer més amics catalans o catalanoparlants i · bueno · potser això · ja vaig començar a practicar més*

Molts catalanoparlants, en canvi, perceben el context universitari en sentit contrari, sobretot quan provenen d'entorns on el català predomina. Alguns es queixen del fet que, en les assignatures impartides en castellà, hi hagi un supòsit implícit que s'ha de fer en castellà tota l'activitat docent, incloent-hi els seus exàmens i treballs. També protesten pel conegut problema dels estudiants estrangers que demanen que la docència es faci en castellà. En aquesta tessitura apareix la percepció que el català pateix una certa fragilitat, i un col·lectiu important reacciona adoptant estratègies de manteniment del català:

Qn: sí es va notar bastant ja perquè · llavors allà ja va començar a no haver-hi aquest canvi · allavors allà els castellanoparlants ja no canviaven de llengua perquè primera suposo que eren més grans i · i ja havien fet una opció lingüística i segona perquè la presència era més ampla i més normalitzada llavors · allà hi havia bastant bastant bilingüisme però bilingüisme real o sigui que tu parlaves amb un amic teu en català i ell et contestava en castellà · cadascú respectava bastant · tot i aixís allavors allà ja es va començar a veure una mica la · el caràcter català de canviar d'idioma amb els castellanoparlants · per exemple si el professor era catalanoparlant tots els alumnes castellanoparlants li feien les preguntes en castellà sense cap problema · ningú canviava pel fet que el professor fos catalanoparlant · en canvi al revés no ho fèiem · si un professor parlava en castellà tots els catalanoparlants li preguntàvem en castellà i ell contestava en castellà.

Kus: el primer contacte més amb el castellà[?] · aviam [...] va ser quan vaig anar a estudiar a Barcelona [...] hi havia gent que era castellanoparlant castellanoparlant és a dir que només parlaven en castellà · poca entre cometes i ja dius hòstia m · hi ha gent que no · que no sap parlar el català · tot i amb això jo no canviava d'idioma no[?]

Per tant, molts catalanoparlants “muden” en el sentit que reorganitzen les seves pautes d'ús lingüístic com a reacció a un canvi en el seu entorn. Aquesta muda cap al manteniment del català és probablement un dels fenòmens sociolingüístics més importants que ajuda a entendre els avenços significatius que hi ha en l'ús del català globalment, així com la posició relativament forta que té la llengua en diversos àmbits socials de prestigi. D'entrada, cal destacar que aquesta pauta d'ús lingüístic sembla viable o compatible amb un entorn on predomina la hibridació lingüística, això és, l'ús i la presència de totes dues llengües en la major part d'àmbits socials. Aquesta compatibilitat s'explica probablement per la mateixa flexibilitat i diplomàcia que testimonien els seus practicants:

Bm: cada dia · bueno jo a la uni una de les meves millors amigues de la universitat és brasilenya i amb ella ella em parla castellà i jo li parlo català sempre[!] i llavors la gent s'estranya molt quan ho veu però és que jo estic més còmoda així i ella està més còmoda així · i no hi ha cap problema · és que si no estic tot el rato preocupant-me per si estic dient les coses bé o si m'expresso malament i per això a la universitat cada dia que estic allà hi ha molta gent que parla castellà · i llavors vale sí que pots parlar castellà amb gent que no t'entén però · llavors jo cada dia a la universitat sobretot el primer any era tot el rato pensar això “parlo castellà? parlo català? què parlo?” [...] ara ja no · noo[!] si et poses d'acord amb l'altra persona ja no · estressa quan l'altra persona no ho sap · clar[!] i llavors has de dir · hi ha d'haver un moment d'acord de dir “vale” · llavors els moments en què no no et coneixen i llavors · aviam que hi ha moments que jo faig l'esforç de canviar però és que de vegades penso: mira si no m'entens què vols que t'hi digui? perquè no canvis tu que també parles cat- o sigui la gent que sé que no el parla jo faig l'esforç no m'importa en absolut

Aleshores, és raonable pensar que els qui mantenen el català incrementen notablement les oportunitats de practicar-lo als castellanoparlants d'origen que estan disposats o motivats a fer-ho. Per altra banda, atès que el perfil de les persones que afirmen a les enquestes que mantenen l'ús del català és molt predominantment universitari, també és lògic pensar que això incideix de forma important en els usos lingüístics de les institucions, empreses i sectors professionals més especialitzats.

Anant per feina amb la llengua

La incorporació al mercat laboral marca el moment més significatiu en moltes biografies pel que fa als usos lingüístics. Per als graduats universitaris d'origen castellanoparlant, representa normalment una continuïtat si ja s'han acostumat a parlar català d'una manera natural. En tot cas, tots

els joves tenen assumit que la major part de feines requereixen la disposició a parlar el català, encara que hi hagi contextos on s'utilitzi amb més o menys freqüència. Les entrevistes posen en evidència que hi ha multitud d'entorns laborals (tant empreses privades com, encara més, organismes públics) que operen en català fins i tot en zones on la presència del castellà és majoritària. I on això no passa s'espera igualment que els treballadors estiguin disposats a adaptar-se lingüísticament als clients i, sovint, als subministradors. És per això que l'àmbit laboral és on trobem més mudes que comporten l'adopció de l'ús del català i, en determinades condicions, fins i tot el canvi de llengua habitual.

Els qui no adopten el català ni en aquest moment són uns col·lectius molt concrets que accedeixen a feines d'un perfil baix i amb pocs contactes externs a l'empresa. Aquí retrobem el perfil de manteniment del castellà que apareixia en l'ensenyament secundari i desapareixia a la universitat, a voltes acompanyat per un rebuig explícit del català. En termes generals, és aquest procés de diferenciació lligat a la trajectòria educativa que reproduïx parcialment les correspondències de llengua i classe social, com explica molt bé aquest entrevistat d'un barri castellanoparlant de la regió metropolitana de Barcelona:

*Kw: home a <NOM DE CIUTAT> és molt clar que hi ha molta diferència entre la gent de barris de barris de la perifèria que som nosaltres i · i la gent del centre de la ciutat que és més catalana-catalana · després en els barris han sortit subgrups que són els que han estudiat i els que no han estudiat · la diferència jo crec que és aquesta · la gent que ha estudiat a lo millor utilitza català la gent que no ha estudiat no utilitza català ·
[...]*

kw: jo vaig començar a parlar català a la universitat o sigui que ...

La disposició i la motivació de fer l'esforç d'adoptar el català contrasten sovint amb el que es troba, dins l'escola o l'institut, en aquells perfils que mantenen uns usos mínims o molts restringits. Aquí la prioritat és mostrar de forma clara la pròpia disponibilitat lingüística com més aviat millor:

Nit: no yo empecé hablando catalán porque mi primer jefe... o sea mi primera entrevista fue con el director de operaciones... que me llamó y me dijo: "hola <NOM DE PILA EN CATALÀ>" · y empezó a hablar en catalán y yo le contesté en catalán · perfecto · empezamos a hablar en catalán · y el primer jefe que tuve allí · que él no fue mi jefe directo sino que me dijo: "ahora te voy a presentar a tu jefe" que era el director de calidad · pues... vino y también era · catalán y empezamos a hablar en catalán y a partir de allí sí que todo el entorno era catalán...

Mentre que a l'escola hom restringia l'ús del català als mestres, aquí per contra no es fan diferències entre els caps i els companys. De fet, es pot fins i tot demanar ajut als companys per tenir l'oportunitat de practicar el català, encara que siguin castellanoparlants. Aquesta percepció de la necessitat de practicar pot portar a insistir a parlar català amb clients i proveïdors o, en alguns casos, a introduir-lo en la vida privada, en comerços i serveis, i fins i tot amb algunes amistats.

Dn: no · eee empecé con el trabajo y después cuándo voy a sitios a tiendas o cuando voy a comprar algo · cuándo hablan catalán yo hablo catalán · ya como clienta también lo hago... con relaciones no personales del todo pero sí · y de hecho con gente en el trabajo que es catalanoparlante eeh · me adapto yo a ellos y hablo yo en catalán ·

Per als catalanoparlants d'origen, la feina és també sovint el lloc on poden haver d'utilitzar habitualment el castellà, oralment o per escrit, després d'una trajectòria educativa en què l'utilitzaven més excepcionalment. Per bé que són pocs els casos en què els catalanoparlants es troben en entorns laborals predominantment castellanoparlants, fins i tot els que havien practicat la lleialtat

lingüística assumeixen la necessitat d'utilitzar el castellà quan la situació ho requereix. Aquests expliquen sovint que, en un primer moment, els cal fer un cert esforç d'adaptació per adquirir una fluïdesa més gran de la que tenien fins aleshores; però assumeixen aquest esforç sense incomoditat. En aquest aspecte, hi ha un cert contrast entre els mantenidors de català i de castellà: mentre que els primers identifiquen uns contextos on accepten l'ús del castellà per evitar conflictes o assegurar determinades relacions, sense que això canviï substancialment el seu entorn lingüístic, els darrers no sembla que mostrin aquesta predisposició i testimonien la vivència de conflictes i discussions, reals o imaginats.

El mercat laboral s'erigeix, per tant, en l'element més clarament bilingüitzador del país. A la gràfica 1 ja hem vist que és un àmbit on els usos predominants del català (43 %) superen àmpliament els del castellà (35 %). Per bé que els usos predominants de català en l'àmbit educatiu en principi surten més elevats (48 %), cal no oblidar que aquests sovint comporten una adopció molt més restrictiva i delimitada de l'ús de la llengua.

Les mudes en l'esfera privada

Aquest apartat el dedicarem als amics, la parella i els fills. Tots tres constitueixen aspectes relacionals molt diferents entre ells i, alhora, molt diferents dels àmbits tractats fins ara. Les dinàmiques lingüístiques amb els amics i la parella deriven, en la major part dels casos, de les dinàmiques que hem vist més amunt, bàsicament perquè és als centres escolars i a la feina on molt sovint s'estableixen aquestes relacions. Però, com hem vist, les mudes lingüístiques normalment s'activen sobre la base de noves coneixences i no pas (majoritàriament) canviant la llengua amb què un està acostumat a parlar amb les persones que ja coneix. Això implica que, quan un introdueix una nova llengua en la seva vida social, aquesta tendeix a compartir espais amb la llengua d'origen i no a substituir-la. Qui ha exercit mudes lingüístiques, per tant, sol moure's en un entorn social que, en certa manera, reflecteix lingüísticament el passat i el present alhora.

La llengua amb els amics, per tant, pot variar, però no és tan habitual que presenti els canvis sobtats que alguna gent experimenta en entorns com la universitat o la feina. Probablement això explica per què, a la gràfica 1, la llengua dels amics presenta l'avenç més moderat amb relació a la llengua d'origen. En tot cas, és un àmbit on predominen lleugerament els qui hi utilitzen les dues llengües, tot i que aquesta diversitat pot coincidir o no en l'espai i el temps:

Fo: llavors com que no conservo cap amic d'aquella època excepte un que també hem quedat demà · que amb aquest parlo castellà encara i és un merder · perquè anem quatre tots som catalans tots parlem català entre nosaltres

Lau: no casi totes és que · bueno jo tinc un grupet d'amigues que és del de l'escola d'art que amb elles parlo català · però després tinc amics de fa molts anys des de que · doncs això érem adolescents que amb ells parlo castellà · però bueno · això · igual ara avui dia veig més a les amigues de l'escola d'art que no pas · amb ells perquè estan treballant també i tot i llavors · i amb elles parlo català i parlem català o potser de vegades si ve algú i parlem · jo parlo castellà amb aquella persona [...]

Boe: home doncs per exemple tinc · amb amics amb què parlo castellà i tal · amb els que per exemple no comparteixo · el posicionament amb el català no[?] o sigui que amb això sí que em veig · sí que em veig com amb dos móns diferents · de fet és com si tingui · no vides paral·leles que això és una xorrada però sí dos compartiments no[?] i aleshores · de la mateixa manera que · mmm · a vegades hi ha gent d'aquestes que · (és una xorrada això, però) que fa festes i ajunta a tothom · a dins de · a tots els seus amics · a mi em costaria fer això és veritat ·

La llengua de la parella, per contra, és un indicador molt especial pel fet que es tracta d'una sola persona i amb qui es tendeix a parlar exclusivament una sola llengua, per la qual cosa sí que pot donar lloc a mudes en molts sentits. Dels joves que tenen parella, un 26 % hi parla una llengua diferent de la seva habitual i és un àmbit on el català, com amb els amics, no hi avança significativament (39 %).

Finalment, la llengua amb els fills ens dóna la dada més sorprenent de totes en mostrar el 47,3 % de "només català" i el 3,2 % de "més català", de manera que supera àmpliament tots els indicadors. És interessant constatar que els fills són probablement el tipus de relació on la tria de llengua es pot considerar més oberta: neixen, al capdavant, sense preferències i la tria es pot negociar dins la família. Així, un 17,6 % dels enquestats són castellanoparlants d'origen que opten per parlar català als fills, i un 4,9 %, bilingües d'origen que fan la mateixa opció, això és, una muda que afecta el 22,5 % de la població amb fills. I cal afegir-hi l'11,2 % que passen de parlar-hi castellà a parlar-hi les dues llengües. Un terç de la població parla amb els fills una llengua diferent de la que havien parlat els pares a casa.

Segons les entrevistes realitzades, cal pensar que en molts casos l'aposta de parlar català als fills no s'ha d'interpretar com un procés d'assimilació clàssic, sinó com una aposta pel bilingüisme. S'explica pel desig dels pares que els fills s'adaptin bé a l'escola i es moguin amb comoditat en un context lingüísticament híbrid com el que han viscut ells, i també que tinguin un procés d'aprenentatge més ric en consonància amb les actituds positives que hi ha avui en dia davant del multilingüisme en general:

Ho: clar jo en el meu cas si tingués fills ara amb la meua parella seria com jo quan era petita · jo li parlaria català i suposo que ell li parlaria castellà · i per mi és una riquesa o sigui que vaig aprendre totes dues alhora no[?] en un altre cas ja no ho sé · però sí que considero que és una riquesa poder ser bilingüe perquè · no només per possibilitats que et dóna sinó que mentalment ·

U: jo crec que mentalment t'ajuda en moltes més coses alhora d'aprendre és com que estàs...

Consideracions generals

La visió del país que obtenim a partir de l'exploració de les mudes lingüístiques és rica i amb nombrosos contrastos. La gran majoria dels joves van aprenent a navegar dins la diversitat lingüística del país en funció dels canvis en el seu entorn provocats per la seva trajectòria educativa, canvis de residència, de feina, noves coneixences, etc. En termes generals, cal constatar que l'aprenentatge de «l'altra» llengua és una experiència compartida, per bé que l'adopció de l'ús social de "l'altra" llengua depèn d'un seguit de condicionants, sobretot de la presència de parlants. Per això, l'adopció de l'ús social del català és força tardana entre alguns sectors de la regió metropolitana de Barcelona que resideixen en zones amb poca presència de catalanoparlants. En aquest sentit, la presència institucional del català a l'escola i a l'Administració, així com el seu pes en el món socioeconòmic, dóna un impuls significatiu a l'ús d'aquesta llengua en aquests àmbits, mentre que en l'esfera privada l'avenç en l'ús del català és molt moderat, si exceptuem l'opció molt generalitzada de parlar català als fills per tal d'assegurar, en molts casos, un bilingüisme primerenc. Per altra banda, amb més o menys intensitat, cal constatar que la immensa majoria de la població fa un ús habitual de totes dues llengües, per bé que hi ha dos sectors importants que tenen una preferència marcada per una d'elles i utilitzen l'altra excepcionalment. Els dos grups estan socialment molt diferenciats, amb els catalanoparlants mantenidors majoritàriament en sectors professionals de qualitat i amb els castellanoparlants mantenidors associats a perfils de poca mobilitat geogràfica i professional. És aquesta asimetria la que explica en bona part el fet que l'ús del català avanci progressivament entre la població de classe mitjana i a mesura que la

gent es fa més gran. Aquesta diferenciació social dels espais d'ús de les dues llengües també té un component de contrast geogràfic, això és, és més habitual a la regió metropolitana que no pas a la Catalunya interior, on l'adopció del català és un fenomen més generalitzat i menys marcat per les diferències de classe.

